

Posudek bakalářské práce Ireny Boušové „Pošta v rukou panovníka“, FHS UK letní semestr 2007 – posudek vedoucího práce

Přesto, že žijeme v informačním věku, patří dějin výměny informací a komunikace v soudobém českém dějepisectví k nepříliš frekventovaným tématům. Plně se to projevuje i v bakalářské práci Ireny Boušové. Autorka byla odkázána na omezený okruh literatury, která až na výjimky nepatří k badatelskému „mainstreamu“. Spíše jde o dílčí příspěvky z úzce oborově chápaných dějin poštovníctví, které se poštu až na výjimky nepokoušejí zařadit do širších souvislostí socio-kulturních či civilizačních. „Nejserióznější“ a nejcitovanější z nich, totiž studie Františka Roubíka, lze vnímat jako příspěvky k dějinám správy. Že se Boušová ve své práci nevyrovnává se soudobou zahraniční literaturou (z níž zejména kniha Wolfganga Behringera „Im Zeichen des Merkur“ nahlíží na poštu již od 16. století jako jednoznačně modernizační prvek), jí ale dost dobře není možné vytýkat, neboť otázky rychlosti, zmenšování prostoru a vůbec vnímání prostoru a času uživateli pošt zůstávají i v českém profesionálním bádání stranou reflexe.

Autorka tak zůstává poplatná klasickým popisným dějinám poštovníctví. V druhém oddíle zachycuje počátky a rozvoj poštovní sítě v Čechách od 16. století a podrobně se zabývá poštovním či šířeji komunikačním personálem, komunikační sítí, ale také technickým zdokonalením jízdní pošty v 18. století. 18. století je pro Boušovou klíčové i v ohledu organizačním – zejména v jeho druhé polovině se autorka soustřeďuje na jistou „etatizaci“ poštovních služeb. Klade si otázku, co zásadního se změnilo v poštovníctví v 18. století – jednak zda došlo k jeho významnější modernizaci a pak zda můžeme o poště v této době hovořit jak o počínající službě veřejnosti. (Co v 18. století rozumět veřejností, však neeší.) Zatímco Boušová bezpochyby správně postihuje modernizaci po technické stránce, pro to, jak (předpokládaná) větší dosažitelnost poštovních služeb zasáhla do každodenního života obyvatel Čech, jí chybějí zdroje.

Stejně tak pro zhodnocení „veřejného charakteru“ poštovních služeb by bylo třeba znát údaje o jejich využívání. Dosavadní literatura se však z velké části omezuje na normativní prameny. Ani souvislost mezi intenzivnějšími zásahy státu do oblasti poštovníctví a jeho faktickou monopolizaci na jedné straně a poštou jako službou veřejnosti není úplně zřejmá. To je ostatně zmiňuje i sama autorka na s. 58: „Tento příklad ukazuje, že nárůst uživatelů „státní“ pošty automaticky neznamenal to, že stát začal obsluhovat širší veřejnost.“ Na rozdíl od (dědičných) poštovních stanic by na poptávku po poštovních službách mohl ukazovat nárůst počtu poštovních sběren. Počet patnácti sběren, jmenovaných

Roubíkem pro druhou polovinu 18. století (s. 56-59), však bez vztažení k jiným hodnotám téměř o ničem nevypráví.

Boušová také nedává jednoznačnou odpověď na otázku, zda byly státní zásahy do poštovníctví v této době natolik přelomové, když se pošta – odhlédnouce od soukromé přepravy osob a zpráv – šířila jako panovnický nástroj již od 16. století. Autorka nicméně naznačuje, že za státní regulací pošt nestála v první řadě snaha otevřít jí veřejnosti, ale snaha profitovat z jejich služeb, resp. na nich neprodělavat. Zajímavým momentem je v této souvislosti rozšířené udělování dědičného poštmistrovského úřadu v době, kdy „stát přebírá poštovní služby“ (s. 45), tedy právě kolem poloviny 18. století. Autorka tento „logický krok“ vysvětluje tím, že poštovní správa „získala spolehlivý a věrný personál“ v situaci, kdy byli za správy pošt vytěsňováni Paarové. Vzápětí však konstatuje, že později „dědičným poštmistřům šlo především o svůj (správně „jejich“) vlastní zisk“ (s. 59-60) a stali se brzdou dalšího rozvoje poštovní sítě. Proč státní správa nejprve v těchto poštmistrech spatřovala garanci dobrého fungování pošty a odky a proč těmto poštmistřům najednou začalo jít o zisk, na to autorka neodpovídá.

Podobně není časově ani co do příčin specifikována proměna sociálního postavení poštmistřů: nejprve neměli být místním obyvatelstvem právě dobře přijímáni, na s. 49 cituje Boušová Roubíka, podle něhož si poštmistři „nevoli místního obyvatelstva ... vysloužili také svými požadavky a nerovným postavením oproti ostatnímu obyvatelstvu“. Později se však začlenili do sociální (i urbánní) struktury měst a „poštmistrovská profese byla velice žádanou a ten, kdo ji vykonával, se těšil velké cti“ (s. 46). Za hlavní problém práce však pokládám skutečnost, že si autorka jasně nestanovila jednoduché zadání a materiál, na jehož základě na něj chce odpovědět. V analyticky třetí části se neřeší se žádný ústřední problém, ani se zde nerozebírá pramenný text (například poštovní patent). Opřena o literaturu usiluje Boušová – ne vždy soustředěně – odpovědět na otázku po postátňování pošty v 18. století. Na problematičnost takového přístupu byla přitom autorka upozorněna. I když se se svými zdroji pokusila kriticky vyrovnat v úvodu (což je jeden z elementárních požadavků na bakalářskou práci), často zůstává v silné závislosti na nich, což je neuspokojivé zejména v případě nepublikovaného, a tedy obtížně ověřitelného zdroje. Týká se to sondy do činnosti tábořské pošty a jejího poštmistra Jana Antonína Sebenáře (s. 48-54), která je založena na výpiscích z pozůstalosti Václava Dragouna v Poštovním muzeu a na níž autorka zamýšlela ověřit obecné vývojové trendy poštovníctví. Boušové se přes zjevnou snahu ne vždy daří odlišovat mínění a postoje citovaných zdrojů a postoje vlastní. Příkladem budiž poznámka o Sebenářově (blíže nedatované) německy psané stížnosti na českojazyčného Matěje Růžičku (s. 52). Za zaznamenáníhodný považuje autorka fakt, že stížnost nebyla upřednostněna a Sebenář ji musel podat znovu v češtině. Z toho vyplývá, že upřednostnění stížnosti by se dalo jaksí předpokládat zřejmě s ohledem na – opět předpokládanou – germanizaci v 18. století. Obávám se však, že tento nevyslovený předpoklad pochází spíše z hlavy Václava Dragouna a autorka ho pouze přejala. Vůbec zdůrazňování jazykové stránky provozování pošty (poštmistři byli spíše německojazyční) je podle mě poplatné národn(ostn)ě se vymezujícím autorům. Málo z nich (a Boušová rovněž ne) uvažuje, že v poštově propojeném habsburském soustátí byl jednotný (úřední,

komunikační) jazyk předpokladem jakéhokoliv fungování pošty a že jeho užívání nemusí nutně vypovídat o „národnosti“ či dokonce národním přesvědčení poštovníků. Kapitola o tábořské poště je tak pouhou popisnou ilustrací vývoje poštovníctví po polovině 18. století.

Drobnější prohřešky ve stylistické, resp. formální oblasti padají na vrub nepozornosti či nesoustředěnosti, někdy jsou patrné i vyjadřovací neobratnost nebo vyšínutí z vazby (s. 7, věta předcházející spojení „které poté přepsal“; s. 14, nejasný podmět ve větě „Toho dosáhl reskriptem...“; s. 17, „Bylo to zejména poselským řádem Marie Terezie z roku 1750, která se snažila konkurenci soukromých posílů omezit“; s. 20, „jako pravděpodobnější vysvětlení ... by mohlo být to“; s. 31, „stát ... zaujal přísnější postoj soukromých posílů“; s. 41, „s platnou nového poštovního pořádku“; s. 50, „na základě dohody s pražským vrchním poštovníkem ... a dalších poštovníků“). Větší pozornost by si zasloužil i poznámkový aparát a jeho úprava – v poznámkách 58 a 59 je tak nejednotně citován Sborník poštovního muzea, v poznámce 60 chybí příjmení autora.

Výtky, vznesené výše na adresu bakalářské práce Ireny Boušové, zároveň odrážejí absenci jakékoliv metodologické reflexe v jí užitých pracích o dějinách poštovníctví. Autorka se sama předem omezila výběrem tématu a literatury (téměř bez výjimky z fondů Poštovního muzea), ale i neochotou pojednat problematiku jinak než popisně (například na základě podrobného rozboru konkrétního pramene). Pokus postihnout modernizaci a veřejnost poštovních služeb v 18. století tak zůstal na půli cesty mimo jiné proto, že Boušová nevymezila, v čem spočívá veřejný charakter poštovních služeb. Její bakalářská práce je tak pouze jakýmsi zmapováním terénu a mnoho původních zjištění nepřináší. I přes místy zjevné obtíže však autorka pravděpodobně umí kriticky zacházet s literaturou (nebo se o to alespoň snaží) a je schopna na jejím podkladě sestavit odborný text. Tuto její snahu a píli, kterou prokázala i v závěru psaní bakalářské práce hodnotím **27 kredity**.

Praha, 7. června 2007